

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglického jazyka

Diplomová práce

Iniciální pozice rématu v angličtině

Initial rheme in English

Vypracoval: Martin Stáhalík
Vedoucí práce: PhDr. Vladislav Smolka, Ph.D.

České Budějovice 2014

Poděkování

Rád bych poděkoval Katedře anglistiky Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, jejíž výuka mne oslovila natolik, abych si tento obor vybral k sepsání své diplomové práce. Dále bych rád poděkoval své rodině a svým přátelům, kteří mě v mém počínání podporovali a v neposlední řadě bych rád poděkoval panu PhDr. Vladislavu Smolkovi, Ph.D, za jeho cenné rady a práci, které pro mne budou vždy zdrojem inspirace, ať už v profesním, tak i osobním životě.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Iniciální pozice rématu v angličtině vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů uvedených v bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
V Českých Budějovicích 24.4. 2014

Martin Stáhalík

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá iniciální pozicí informačního centra v současné angličtině. Jedná se o struktury, které nejsou v souladu s principem tzv. end-focus. Cílem práce je zjistit, které větné členy a za jakých okolností nejčastěji fungují jako iniciální réma. Na začátku teoretické části jsou popsány funkce slovosledu a podrobně charakterizována funkční větná perspektiva a teorie výpovědní dynamičnosti. Dále se práce podrobně zabývá rématem a faktory ovlivňujícím AČV a případy, kdy se réma nachází v iniciální pozici. Praktická část se věnuje analýze výskytu iniciálního rématu v různých žánrech literatury a také jeho výskytu v ústní komunikaci. Četnost výskytu iniciálního rématu, včetně jeho druhů, je shrnuta v závěru práce.

Abstract

This diploma thesis analyses instances of the initial position of the information focus, the rheme, in present-day English. Initial placement of the rheme is found in structures that go against the principle of end-focus. The aim of this work is to identify which clause constituents, and under what circumstances may function as the initial rheme. The initial section of the theoretical part deals with a description of word-order, and the basic concepts of functional sentence perspective, such as communicative dynamism. Then it continues with the rheme and the factors affecting FSP, and, particularly, with cases where initial rheme occurs. The practical part contains analysis of examples of initial rheme in different genres and text types, including oral communication. The frequency of occurrence is summarized at the end of the work.

OBSAH

1 ÚVOD.....	1
2 SLOVOSLED VE VĚTĚ JEDNODUCHÉ	2
2.0.1 GRAMATICKÁ FUNKCE SLOVOSLEDU	2
2.0.2 OBSAHOVÁ FUNKCE SLOVOSLEDU	4
2.1 FUNKČNÍ VĚTNÁ PERSPEKTIVA	4
2.1.1 VÝPOVĚDNÍ (KOMUNIKATIVNÍ) DYNAMIČNOST	7
2.2 ROZDÍLY MEZI ČESKÝM A ANGLICKÝM JAZYKOVÝM SYSTÉMEM	9
3 RÉMA JAKO INFORMAČNÍ CENTRUM VĚTY	11
3.1 TEMATICKÉ A REMATICKÉ SPOJENÍ.....	11
3.2 NEURČITÝ ČLEN JAKO POMŮCKA PŘI URČOVÁNÍ RÉMATU	12
3.3 KONTEXT	13
3.4 PASIVUM	14
3.5 VYTÝKÁNÍ	15
3.5.1 INTONACE	15
3.5.2 VYTÝKACÍ KONSTRUKCE	17
3.5.3 IDENTIFIKAČNÍ STRUKTURA (PSEUDO-CLEFT SENTENCE)	18
4 INICIÁLNÍ POZICE RÉMATU	20
4.1 SLOVESA EXISTENCE A OBJEVNÍ SE NA SCÉNĚ	20
4.1.1 PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ JAKO INICIÁLNÍ TÉMA	21
4.2 VĚTY JEDNOČLENNÉ A DVOJČLENNÉ	23
4.2.1 VĚTY NESLOVESNÉ	24
4.2.3 VĚTY SLOVESNÉ	26
4.3 VĚTY EMOCIONÁLNĚ ZABARVENÉ	28
5 INICIÁLNÍ RÉMA V LITERATUŘE A ÚSTNÍ KOMUNIKACI	29
5.1 INICIÁLNÍ RÉMA V BELETRII.....	29
5.1.1 INICIÁLNÍ RÉMA V DĚTSKÉ LITERATUŘE.....	32
5.1.2 INICIÁLNÍ RÉMA V KOMIKSU A GRAFICKÉM ROMÁNU	34
5.2 INICIÁLNÍ RÉMA V ODBORNÉ LITERATUŘE	35
5.3 INICIÁLNÍ RÉMA V PUBLICISTICKÉ LITERATUŘE	36

5.3.1 INICIÁLNÍ RÉMA V PRŮVODCI	38
5.4 INICIÁLNÍ RÉMA V ÚSTNÍ KOMUNIKACI	39
5.5 TABULKA VÝSKYTU INICIÁLNÍHO RÉMATU	42
5.5.1 PŘEHLED INICIÁLNÍHO RÉMATU V JEDNOTLIVÝCH ŽÁNRECH.....	42
5.5.2 DRUHY INICIÁLNÍHO RÉMATU	43
6 ZÁVĚR	44
SUMMARY	46
BIBLIOGRAFIE	48
PŘÍLOHY	i

1 ÚVOD

V této práci se budu zabývat iniciální pozicí informačního centra v současné angličtině, tedy větnými strukturami, které nejsou v souladu s principem tzv. end-focus. Mým cílem je zjistit, které větné členy a za jakých okolností nejčastěji fungují jako iniciální réma. Zároveň budu od sebe odlišovat podmět, u něhož je iniciální pozice kanonická, a ostatní větné členy, které jsou pravidelně postverbální. Součástí výzkumu bude i konkurence iniciálního a postponovaného rematického podmětu.

Teoretická část práce vychází z dostupné odborné literatury, jako zdroj dat jsou použity autentické texty současné angličtiny různých žánrů a to včetně ústní komunikace.

2 SLOVOSLED VE VĚTĚ JEDNODUCHÉ

„Slovosled je polyfunkční jazykový prostředek uplatňující se na několika rovinách. Míra jeho uplatnění na různých rovinách je v různých jazycích různá podle toho, jakou má příslušný jazyk gramatickou stavbu. V důsledku toho se v různých jazycích též liší základní funkce slovosledu.“ (Dušková 1988: 518)

„The term word-order is most often used to refer to the order of the elements in the clause, elements which are, of course, often each realized by phrases or clauses rather than just one word each: subject, verb, objects, predicatives, and adverbials.“ (Biber 1999: 898)

Hlavním rozdílem mezi slovosledem v anglickém a českém jazyce je fakt, že slovosled v angličtině má zejména funkci gramatickou a je do jisté míry fixovaný, jak uvádí ve své práci Biber (1999). Gramatická funkce slovosledu v češtině je naopak druhotná.

Funkce anglického slovosledu můžeme rozdělit do celkem tří rovin – roviny gramatické, obsahové a funkční větné perspektivy, níže budou více definovány všechny tři, zvláště pak funkční větná perspektiva, která je pro tuto práci klíčová.

2.0.1 GRAMATICKÁ FUNKCE SLOVOSLEDU

Dušková (1988: 518) definovala gramatickou funkci takto:

Gramatická funkce anglického slovosledu úzce souvisí s analytickým charakterem anglické mluvnické stavby. Jelikož anglický nominální systém má chudou flexi, syntaktické funkce substantiv, adjektiv a

veliké většiny zájmen nejsou indikovány distinktivním morfologickým tvarem. Tak např. v oznamovací větě je substantivum před slovesem podmět, za slovesem předmět, srov. *the hunter killed the bear* lovec zabil medvěda – *the bear killed the hunter* medvěd zabil lovce. Výměna pozic podmětu a předmětu není v důsledku jejich tvarové nerozlišenosti možná. Podobně substantivní přívlastek je jako takový vyznačen pozicí před řídícím substantivem, např. *horse-race* koňský dostih. Změní-li se pořadí obou slov, změní se i jejich syntaktická funkce: *race-horse* závodní kůň.

Pořadí větných členů v oznamovací větě jednoduché v angličtině je S – V – O – Adv. Tzn. podmět (subject) stojí před slovesem (verb), po něm následuje předmět (object) a nakonec následuje příslovečné určení (adverbial) v pořadí M – P – T , tedy příslovečné určení způsobu (matter), místa (place) a času (time).

E.g. *I met Paul shortly in the gym yesterday* Včera jsem krátce potkal Pavla v tělocvičně.

Gramatické principy slovosledu rozděluje Biber (1999:899) do celkem čtyř kategorií.

A) Větné členy se objevují v preferovaném pořadí.

B) Nezávislé tázací věty jsou signalizovány inverzí.

C) Větné členy realizované pomocí tázacích wh-slov jsou standardně umístěny v iniciální pozici.

D) Fráze jsou zpravidla kontinuální, tj. nepřerušené. Biber (1999) tuto kategorii nazývá principem kontaktu.

2.0.2 OBSAHOVÁ FUNKCE SLOVOSLEDU

Kromě roviny gramatické působí slovosled jako prostředek roviny obsahové. Tím, že se změní pozice slova ve větě, může tvrzení nabýt úplně jiného významu srov. *before supper children mostly watch TV* (Dušková, 1988:525) před večeří se děti většinou dívají na televizi – *before supper mostly children watch TV* (Dušková, 1988:525) před večeří se na televizi většinou dívají děti.

2.1 FUNKČNÍ VĚTNÁ PERSPEKTIVA

Poslední rovina, na které slovosled pracuje, popisuje Dušková (1988) takto:

Třetí rovina, na níž se slovosled uplatňuje jako funkční prostředek, je rovina aktuálního členění větného (funkční větná perspektiva, viz 14.3). Slovosledné uspořádání větných elementů (jejich lineární řazení) modifikuje jejich sdělnou hodnotu (výpovědní dynamičnost) tím, že ji zvyšuje ve směru od počátku věty k jejímu konci, tj. prvky s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti (tematické) většinou předcházejí před prvky s vysokým stupněm výpovědní dynamičnosti (rematickými). Stupeň výpovědní dynamičnosti ovšem nezávisí jen na postavení jednotlivých prvků ve větě, neboť proti větné linearitě mohou působit další faktory aktuálního členění, kontextová zapojenost či nezapojenost větných elementů a syntakticko-sémantická struktura věty. Míra uplatnění slovosledu jako prostředku aktuálního členění závisí na charakteru jazykové struktury. Ve flektivní češtině je aktuální členění hlavním slovosledným činitelem, kdežto v angličtině, v níž má

slovosled primárně gramatickou funkcí, se aktuální členění jako slovosledný činitel uplatňuje v menší míře. Vliv slovosledu na stupeň výpovědní dynamičnosti pozorujeme např. u příslovečného určení příčiny, srov. *owing to his poor health he had to give up his studies* pro své chatrné zdraví musel nechat studií – *he had to give up his studies owing to his poor health* musel nechat studií pro své chatrné zdraví. Umístěním na konec věty se příčinné určení stává nejzávažnějším sdělovaným elementem (rématem), kdežto je-li v počátečním postavení, je komunikativně (informativně) nejdůležitější složkou věty předmět. (Dušková 1988: 519)

Funkční větnou perspektivu (functional sentence perspective) nebo také aktuální členění větné definoval jako první Mathesius (1939):

Aktuální členění věty je třeba klásti proti jejímu členění formálnímu. Kdežto formální členění se týká složení věty z prvků gramatických, týká se aktuální členění věty způsobu, jakým je začleněna do věcné souvislosti, z níž vznikla. Základními prvky aktuálního členění věty jsou východiště výpovědi, tj. to, co je v dané situaci známo nebo alespoň na snadě a od čeho mluvčí vychází, a jádro výpovědi, tj. to, co mluvčí o východišti výpovědi nebo se zřetelem k němu vypovídá... Východiště výpovědi nazývali (lingvisté seskupení kolem časopisu *Zeitschrift für Völkerpsychologie*) psychologickým subjektem a jádro výpovědi psychologickým predikátem. Nebyly to termíny šťastné, neboť jednak východiště výpovědi není vždycky jejím tématem, jak by se zdálo podle názvu psychologický subjekt, jednak přílišná blízkost názvů psychologický subjekt a psychologický predikát k názvům gramatický subjekt a gramatický predikát nijak nepřispívá k jasnému rozlišování dvou věcí v podstatě různých. Psychologické zabarvení obou termínů přispělo mimoto, jak se zdá, k tomu, že celý problém byl zatlačen ze zorného pole oficiální linguistiky. Jest toho litovat, neboť

právě poměr mezi aktuálním a formálním členěním věty je jednou z nejcharakterističtějších věcí v každém jazyku.

Dušková (1988: 528) popisuje aktuální členění větné jako „rozložení stupňů výpovědní dynamičnosti (sdělné informační hodnoty) na jednotlivé prvky věty,“ a Smolka (2009: 81) jej definuje takto:

The main organising principle of word-order in Czech is the functional sentence perspective (FSP), i.e. a progression from clause elements which convey relatively least information (the theme) to those that convey the most important information presented in a given sentence (the rheme).

Aktuální členění větné je určováno čtyřmi faktory a sice kontextem, sémantikou, intonací a lineárním řazením.

Dle teorie funkční větné perspektivy jsou ve větě dva základní elementy i.e. téma – východisko – základ (theme – topic), a réma – jádro (rheme – focus). Pokud téma předchází rématu, jde o pořadí objektivní.

E.g. Byl jednou jeden král. Ten král (téma) měl dceru (réma). Ta dcera (téma) byla velmi krásná (réma).

Stejně tomu bude i v angličtině.

Once upon a time there was a king. The king (theme) had a daughter (rheme). The daughter (theme) was very beautiful (rheme).

Oba fenomény jsou odděleny slovesem, které slouží jako přechod (transition), proto mluvíme o tom, že téma je většinou preverbální a réma naopak postverbální.

E.g. *Peter (theme) went to (transition) a park (rheme).* Petr (téma) šel (přechod) do parku (réma).

Pokud má réma formu singulárového počítatelného substantiva, může jej, jakožto novou informací, předcházet neurčitý člen. Ve chvíli, kdy se z rématu stává téma, jak k tomu došlo v další větě, čtenář si je vědom, o jakou postavu se jedná, a tématu předchází člen určitý.

V případě, že stojí réma před tématem, jedná se o pořadí subjektivní. Více se budou této problematice věnovat následující kapitoly.

2.1.1 VÝPOVĚDNÍ (KOMUNIKATIVNÍ) DYNAMIČNOST

„Komunikativní dynamičnost tvoří složku AČV. Jedná se o zapojení jednotlivých členů do kontextu, tento pojem uvedl do lingvistiky Jan Firbas.“ (Daneš, 1974:107)

Problémem rozlišení tématu a rématu ve větě je fakt, že tento bipolární systém nelze vždy jednoduše rozlišit. Většinou z toho důvodu, že věta obsahuje mnohem více prvků.

Sgall (1986) proto rozděluje celou větu podle tzv. škály výpovědní dynamičnosti, kdy dává každému prvku ve větě stupeň výpovědní hodnoty. Nejnižším stupněm je 0/1 a jeho nositelem je téma.

E.g. Ten stůl (0) je (1) starý (2). *The table (0) is (1) old (2).* (Sgall, 1986:70)

Jak je vidět na příkladu, v češtině se dynamičnost obvykle stupňuje zprava doleva a odkazuje tak na réma stojící ve finální pozici, jako na nositele nejdůležitější informace ve větě, tím může být jakýkoliv lingvistický element včetně morfému. Záleží pouze na tom, zda-li je nositelem informace a přispívá k vývoji komunikace.

Poněkud jiným směrem se v rozdělení výpovědní dynamičnosti vydal Firbas (1992), jenž celý bipolární systém změnil na multipolární. Firbas vnímá větu jako tzv. sdělné pole¹ (distributional field), které se skládá ze sub-polí (subfields) tvořených komunikativními jednotkami (communicative units). Celou větu pak můžeme rozdělit takto:

Peter decided that he would learn foreign languages. (Firbas, 1992:19)

A) Rozdělení hlavního distribučního pole: *Peter (subject) decided (verb) that he would learn foreign languages (object / rheme).*

B) Komunikační oddíly v sub-poli první úrovně: *that (conjunction) he (subject) would learn (verb) foreign languages (object / rheme).*

C) Komunikační oddíly v sub-poli druhé úrovně: *foreign (attribute, rheme) languages (headword)*

V nejjednodušším pojetí distribuce výpovědní dynamičnosti (the basic distribution of communicative dynamism) rozděluje celou větu na část tematickou (thematic) a netematickou (non-thematic). Dále část netematickou rozděluje na část tranzitní (transitional) a část rematickou (rhematic). Konečně poslední rozdělení dělí tematickou část na vlastní téma (theme proper) a diatéma (dia theme), tranzitní část rozlišuje na vlastní tranzit (transition proper) a tranzit (transition) a část rematická se dělí na réma (rheme) a vlastní réma (rheme proper). Je důležité podotknout, že diatéma leží, z hlediska hodnoty, na škále výpovědní dynamičnosti nad vlastním tématem, ale zároveň stojí níže než vlastní tranzity.

E.g. A) *The girl is standing in the corner.* (Svoboda, 1989:102)

The girl (thematic) is standing in the corner (non-thematic).

¹ Sdělné pole a komunikativní jednotka jsou české překlady Svobody (1989: 86)

The girl (thematic) is standing (transitional) in the corner (rhematic).

The girl (dia-theme) is (transition proper) standing (transition) in the corner (rheme proper).

B) Peter decided that he would learn foreign languages. (Firbas, 1992:19)

Peter (thematic) decided that he would learn foreign languages. (non-thematic)

Peter (thematic) decided (transitional) that he would learn foreign languages. (rhematic)

Peter (theme proper) decided (transition proper) that he would learn foreign (rheme proper) languages (rheme).

Je však důležité zmínit, že výpovědní dynamičnost nemusí stoupat lineárně, jak tomu bývá často v češtině.

E.g. *Our dog (1) barked (2) at our neighbour (3) yesterday (0).* Náš pes (1) včera (0) štěkal (2) na souseda (3) (Svoboda, 1989:13)

2.2 ROZDÍLY MEZI ČESKÝM A ANGLICKÝM JAZYKOVÝM SYSTÉMEM

Anglický slovosled, mající, jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, zejména gramatickou funkci, je funkční větnou perspektivou ovlivněn jen částečně, ovšem nikoli zanedbatelně. Zatímco Mathesius (1975) považoval anglický slovosled za natolik pevný, že v zásadě nepodléhal AČV. Firbas (1992: 120) tvrdil pravý opak: “apart from word-order there are other means in written language that are capable of signalling FSP”.

Firbas vidí AČV jako hlavní faktor působící v obou jazycích, z jejich rozdílů pak viní odlišné struktury jazyků, zejména slovosled (1992).

Dalším rozdílem mezi češtinou a angličtinou je podmět mající v češtině nejčastěji sémantickou funkci konatele děje, a jeho anglický protějšek, jehož funkce jsou rozmanitější, z toho důvodu, aby mohl být umístěn na začátek věty a navíc si zachoval svou tematickou povahu.

Nicméně netematický podmět se v angličtině vyskytuje také, jak dokázal Firbas (1966). Anglický podmět může být nositelem tématu i rématu, na rozdíl od češtiny napomáhá; pokud je to dané v situaci možné, jak již bylo zmíněno výše; k určení jeho funkce určitý, resp. neurčitý člen. Neurčitý člen obvykle poukazuje na réma a blíže se tomuto fenoménu bude věnovat následující kapitola.

3 RÉMA JAKO INFORMAČNÍ CENTRUM VĚTY

Jak již bylo napsáno v předchozí kapitole, réma, jakožto nejdůležitější informace ve větě stojí většinou na jejím konci. Toto tvrzení odpovídá teorii výpovědní dynamičnosti, které klade na element ve finální pozici nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti a zároveň odpovídá takzvanému principu end-focus; situaci kdy informačně důležitější prvek stojí za tím méně důležitým; který popsal Quirk (1985).

Podle Duškové (1988) bývá réma ve finální pozici, vzhledem k postavení slovosledu, předmětem nebo příslovečným určením, zatímco téma v iniciální pozici se skládá z podmětu či některých adverbálních určení.

Tato kapitola bude ve své první části blíže charakterizovat réma a jeho vztah s tématem. Druhá část kapitoly se pak bude věnovat faktorům ovlivňujícím funkční větnou perspektivu. Mezi tyto elementy patří kontext, pasívum a vytýkání.

3.1 TEMATICKÉ A REMATICKÉ SPOJENÍ

V souvislém textu se spojení téma – réma řetězí do podoby, kdy se réma věty jedné stává tématem věty následující. V tomto kontextu Quirk (1985) mluví o tzv. tematickém spojení (thematic connection).

E.g. A) *Mary invited me to her birthday party. It was held in a West End Hotel where I met her parents. The father is a retired dentist.* Marie mě pozvala na její narozeninovou oslavu. Konala se v hotelu West End, kde jsem potkal její rodiče. Otec je zubař v důchodu. (Quirk, 1985: 1432)

B) *Jan lives in Holland and he writes poetry.* Jan žije v Holandsku a píše básně.

V obou případech se jedná o tematické spojení. V prvním případě se rémata *birthday party*, *West End Hotel* a *parents* stávají tématy *it*, *where* a *the father*. Ve druhém případě je pak vidět jasná spojitost mezi tématy *Jan* a *he*.

Nicméně může nastat případ, kdy ve větě žádné tematické spojení není.

E.g. *Caroline arrived on Tuesday and Roger finished the thesis on Friday*. Karolína přijela v úterý a Roger skončil svou diplomovou práci v pátek.

Jak je vidět z příkladu, témata *Caroline* a *Roger* nemají žádné tematické spojení, ale obě věty jsou naopak spojeny přes rémata *on Tuesday* a *on Friday*. Obě rémata jsou spojená syntakticky (adjuncts) i z hlediska významu – jde o časové údaje, mluvíme tedy o tzv. rématickém spojení (rhetic connection).

3.2 NEURČITÝ ČLEN JAKO POMŮCKA PŘI URČOVÁNÍ RÉMATU

Jednou ze základních pomůcek, jež napomáhá k určení rématu v anglické větě, je-li ovšem příslušný prvek realizován jako NP, jejímž jádrem je singulárové počitatelné substantivum, je neurčitý člen. Zatímco singulativní určitá reference odkazuje na známé substantivum, tj. téma, singulativní reference neurčitá poukazuje na neznámost daného prvku a tedy réma. Tento prvek může být tradičně umístěn na konci věty a v této pozici setrvává i v češtině.

E.g. *I punch a vault door*. Udeřil jsem dveře od trezoru. (Miller 2005: 69)

Vyjma své finální pozice se réma s neurčitým členem může nacházet v angličtině v iniciální pozici jako podmět, nicméně v češtině se jeho umístění nezmění.

Srov. *A lighthouse (rheme) was flashing in the distance*. V dálce blikal maják (réma). – *The lighthouse was flashing at a distance (rheme)*. Maják blikal v dálce (réma). (Dušková 1988: 62)

Základní podmínku při které se podmět stává rematickým určil Firbas (1966). Podstatné jméno musí být kontextově nezávislé a sloveso musí vyjadřovat objevení se na scéně.

E.g. *A fly settled on his hair.*

A girl came in.

A goldfinch flew over the shepard's head.

Ve všech případech vyjadřují slovesa objevení se na scéně, díky tomu má nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti podmět.

Nicméně rématem může být i substantivum s určitou determinací. Např. ve větě *We split up at the gate*. Rozdělili jsme se u brány. (Miller 2005: 97) je réma *the gate*. Použití určitého členu zde vychází z kontextu věty, kdy se dvě postavy rozdělí po překonání hlavní brány domu. Vzhledem k tomu, že hlavní brána je v každé budově pouze jedna, nemůže zde dojít k záměně, a proto zde autor použil singulár determinaci určitou.

3.3 KONTEXT

Jak již bylo řečeno, sémantická struktura věty má jako prostředek funkční větné perspektivy svou platnost, ale pouze ve větách kontextově nezávislých. V jiných případech je aktuální členění větné závislé na kontextu. Díky tomu se větné členy potenciálně rematické, jako je předmět, či příslovečné určení, mohou tématizovat. Naopak podmět a situační příslovečná

určení – tedy potenciálně tematické prvky kontextově nezávislých vět – se mohou stát rématy.

Angličtina a čeština přistupuje ke kontextu zcela jinak. Réma v českém jazyce se stále nachází ve své finální pozici dle principu end-focus a úlohu odkazování na předchozí text plní zájmena i „lexikální prostředky navazující na předcházející text (výrazy jako *other* další aj.)“ (Dušková, 1988: 530), i.e. prvky anaforické. Viz. následující příklad.

Tento obraz (téma složené z vlastního tématu a anaforického demonstrantiva) namaloval na konci své kariéry.

Jak je vidět, předmět se přesunul do preverbální pozice a réma věty se nijak nezměnilo. Takový slovosled je, podle Duškové (1988), v angličtině vzácný a vyskytuje se pouze v odborné literatuře, či beletrii. V anglickém jazyce se bude předmět nacházet v postverbální pozici a jako téma ho bude určovat právě anaforický determinátor. Věta bude tedy vypadat takto:

He painted this picture (theme) at the end of his career.

3.4 PASIVUM

Jedním z dalších prostředků funkční větné perspektivy je pasivum. Ze strukturního hlediska je pro pasivum charakteristické, že si členy tvořící podmět a předmět aktivní konstrukce vymění pozice a tím i větněčlenskou platnost. Během této výměny se změní celé syntaktická struktura věty a znovu se přerozdělí větněčlenské role tak, aby se v postverbální pozici znovu nacházel tematický prvek. Díky tomu se může tematický předmět posunout na začátek věty a tematický podmět, který se vlivem pasivizace změnil na předmět; nebo na příslovečné určení v případě tzv. by-agent; může být postponován.

E.g. *A flouncy, flowered cloth covered the desk. – The desk was covered with a flouncy, flowered cloth.* (Rowling, 2007: 207) Ubrus s květinovým vzorem a našasenými volánky zakrýval psací stůl. - Na psacím stole ležel ubrus s květinovým vzorem a našasenými volánky.²

Pasívum v češtině má většinou pouze stylistickou funkci, protože předmět jako nositel tématu zde může stát v pozici iniciální i postverbální. Další z možností pasíva je rematicizace konatele děje (agent) díky vazbě *by someone*.

E.g. *The book was written by Thomas.* (*rheme*) Tu knihu napsal Tomáš.

Kromě záměny předmětu a podmětu a dalších nutných syntaktických změn je pasívum schopno rematicizovat sloveso a to za předpokladu, že věta postrádá konatele. Takovéto réma se opět nachází ve finální pozici.

E.g. *the initial assumption has been confirmed* počáteční předpoklad se potvrdil (Dušková, 1988: 534)

3.5 VYTÝKÁNÍ

3.5.1 INTONACE

Intonace a kontrastní přízvuk, jak jej definuje Dušková (1988), je jedna z možností, jak v mluveném jazyce vytknout kterýkoliv větný člen. K tomuto jevu nedochází při sdělování nových informací, naopak vyřčená věta opakuje, co již bylo řečeno a upravuje pouze jeden z prvků. Tento jeden element vytčený přízvukem se stává rématem věty, zbylé části jsou tematické. Takto vytčený rematický prvek může stát kdekoliv ve větě, jak ukáže následující příklad. Intonace bude značena velkými písmeny.

² Překlad byl použit z české verze knihy, jeho autorem je Pavel Medek.

E.g. *Philip painted his bedroom at home today.* Filip dnes vymaloval doma svou ložnici.

PHILIP painted his bedroom at home today. FILIP (nikoliv Honza) včera vymaloval doma svou ložnici.

Philip PAINTED his bedroom at home today. Filip dnes VYMALOVAL (nikoliv zapálil) doma svou ložnici.

Philip painted HIS bedroom at home today. Filip dnes vymaloval doma SVOU ložnici (nikoliv bratrovu).

Philip painted his BEDROOM at home today. Filip dnes vymaloval doma svou LOŽNICI. (nikoliv obývací)

Philip painted his bedroom AT HOME today. Filip dnes vymaloval DOMA (nikoliv na koleji) svou ložnici.

Philip painted his bedroom at home TODAY. Filip DNES (nikoliv včera nebo minulý týden) vymaloval doma svou ložnici.

Jak je z příkladu zřejmé, pouhým zatížením konkrétního prvku přízvukem se z něj může stát réma a tím dokáže změnit, respektive narušit rozložení výpovědní dynamičnosti. Intonace se však nedá v psané formě jazyka nijak zaznamenat a její působení je na rozdíl od kontextu a pasíva jasně vyhrazeno pro ústní komunikaci.

Pokud je potřeba zdůraznit přízvukem klad nebo naopak zápor věty, leží přízvuk na konkrétním pomocném slovese. Takto zatížené pomocné sloveso emocionálně zabarví celou větu.

E.g. *You DID give me a fright!* Tys mě tak vyděsil! (Dušková, 1988:537)

Pokud takovéto věty pouze opakují již vyřčené, buď původní verzi potvrzují nebo ji naopak popírají.

E.g. *Do you believe me? – I DO believe you.* Věříš mi? - Já ti věřím.

You should have at least told me. – But I HAVE told you. Alespoň jsi mi to mohl říct. – Ale já ti to řekl.

3.5.2 VYTÝKACÍ KONSTRUKCE

Podobně jako v případě intonace i vytýkací konstrukce (cleft sentence) může rematizovat jakýkoli část věty kromě slovesa³ a adjektivní jmenné části přísudku tím, že ji vytkne z ostatních tematických elementů a postaví ji do iniciální pozice. Vytčené réma je pak vždy ve vazbě v pozici po slovese *be*; *it is/was* réma *that*.

Použití vytýkací konstrukce je ale omezeno daným kontextem a používá se k doplnění nové informace mezi již kontextově zapojené (a tedy tematické) prvky.

E.g. *It was to him that Voldemort spoke first.* (Rowling, 2007:11) ...a na něj se také Voldemort obrátil jako na prvního.⁴

Vytýkací konstrukce může být kombinovaná s intonací v případě, že je potřeba vytknout dílčí složku větného členu, např. přívlastek nebo předložku, viz. následující příklad.

³ Pokud bychom chtěli vytknout sloveso, je nutné ho v druhé větě nahradit slovesem *do*. E.g. *It was PLAYING SOCCER AT SCHOOL that Jack was doing yesterday.* Nicméně toto užití je podle Quirka (1985) velmi neobratné.

⁴ Zde je použit oficiální překlad Pavla Medka, ačkoliv z hlediska struktury AČV by bylo lepší použít: to na něj Voldemort promluvil nejdříve. Případně vytýkací konstrukci v češtině vypustit a nechat réma na konci věty: Voldemort nejdříve promluvil na něj.

E.g. *Jack played soccer at school yesterday.* Jack hrál včera po škole kopanou. – *It was JACK (who/that) played soccer at school yesterday* – *It was SOCCER (not baseball) (that) Jack played at school yesterday.* – *It was at SCHOOL (not at home) (that) Jack played soccer yesterday.* – *It was YESTERDAY (not two weeks ago) (that) Jack played soccer at school.* – *It was at HIS (not his brother's) school (that) Jack played soccer yesterday.* – *It was AT (not AFTER/IN front OF) school (that) Jack played soccer yesterday.*

Vytýkáací konstrukce má stejné prostředky uvozující větnou část jako vztažná věta, i.e. *that, which* a *who*. Nicméně z *wh-* forem se používá prakticky jen *who*, jak píše Dušková (1988). Vytýkáací konstrukce se dále odlišuje tím, že vytčený výraz může být i vlastní jméno nebo příslovečné určení.

E.g. *It was Philip who (that) painted his bedroom at home today.* Byl to Filip, kdo si dnes vymaloval doma svou ložnici.

It is at noon (that) we are to set off? To máme vyrazit v poledne?

Odlišnost mezi vztažnou větou a vytýkáací konstrukcí je nejlépe vidět na příkladech, které lze interpretovat obojím způsobem, jak píše Dušková (1988: 625): „*It's the country that suits me best.* (1) Nejlépe mi vyhovuje venkov (vytýkáací konstrukce s hlavním přízvukem na *country* [réma]); (2) To je země, která mi vyhovuje nejlépe (vztažná věta s intonačním centrem a rematickou částí na konci).“

3.5.3 IDENTIFIKAČNÍ STRUKTURA (PSEUDO-CLEFT SENTENCE)

Na rozdíl od vytýkáací konstrukce, ve které réma předchází zbytku věty, má identifikační struktura v první části větu uvozenou začínající *what* a vytčené réma následuje poté. Vzhledem k této změně má také jiné rozložení výpovědní dynamičnosti, jež odpovídá škále jak ji popsal Firbas. Tato

konstrukce nejčastěji vytýká předmět nebo přísudek. Podobně jako v angličtině je i v češtině umístěno réma do finální pozice.

E.g. *What Jack did at school yesterday was playing soccer.* To, co včera Jack dělal ve škole, bylo hraní kopané.

What Jack played at school yesterday was soccer. To, co včera Jack hrál ve škole, byl fotbal.

Quirk (1985) dále uvádí, že v případě vytčení příslovečného určení místa, či času se používá *where* a *when*, tedy formy, které jsou ve vytýkacích konstrukcích, respektive v identifikační struktuře vzácné.

E.g. *Here is where the accident took place.* Tady se stala ta nehoda.

(In) Autumn is when the countryside is most beautiful. Na podzim je krajina nejkrásnější. (Quirk, 1985: 1388)

4 INICIÁLNÍ POZICE RÉMATU

Posunutí rématu na začátek věty je jev neobvyklý, nicméně častější než by mohlo být na první pohled patrné, Quirk (1985) tento fenomén nazývá *fronting* a charakterizuje ho jako přemístění prvku do iniciální pozice, ačkoliv je jeho výskyt na takovém místě neobvyklý. To ale nemusí nutně znamenat, že bude takový element rematický.

Jednou z možností, jak se může réma ocitnout v iniciální pozici, je stát se podmětem. Podle výzkumu Duškové (1999) má 1,9% oznamovacích vět rematický podmět. Při cestě k tomuto výsledku se počítaly pouze monology, protože přímá řeč je ovlivněna zejména intonací, která není z její psané formy poznat.

Vyjma užití kontextu a intonace existují větné konstrukce, které podmět rematizují, o jejich konkrétním užití, ale i o dalších rematických větných členech stojících v iniciální pozici, bude pojednávat tato kapitola.

4.1 SLOVESA EXISTENCE A OBJEVENÍ SE NA SCÉNĚ

Jedna z variant, kdy se réma ocitá v iniciální pozici, je věta se slovesem existence nebo objevení se na scéně a s kontextově nezapojeným podmětem. V této konstrukci je podmět rematizován a zatímco čeština naznačí rematičnost podmětu slovosledem a zanechá jej v postavení postverbálním, v angličtině se vzhledem k sémantice věty a dominantní gramatické funkci slovosledu posune na její začátek.

E.g. *a door slammed* bouchly dveře, *thaw set in* nastala obleva (Dušková, 1988: 529) *a dragon once flew down from the mountains* z hor přiletěl drak (Jones, 1996:9)

Nicméně pokud užíváme sloveso *be* v existenciální větě, pojí se s *there* a rematický podměť je tak odsunut do postverbální pozice, což odpovídá jeho postavení v češtině, jak vysvětluje Dušková (1988: 353): „V češtině *there* nemá formální protějšek; české věty existenciální mají pouze jeden podměť odpovídající anglickému vlastnímu podmětu v postavení postverbálním.“

E.g. *There were twelve peach-trees (rheme – subject)* Bylo tam dvanáct hrušní. (Wilde, 1888)⁵

Pokud není nositelem rématu podměť, ale příslovečné určení místa a času, oba jazyky ho určí jinak - čeština réma stanoví slovosledem a angličtina druhem determinace – nicméně je stejně umístí do postverbální pozice. Rozdíl mezi anglickou větou s rematickým podmětem a rematickým příslovečným určením tak naznačuje pouze neurčitý člen v první větě, zatímco čeština tyto věty rozliší slovosledem dle pravidel funkční větné perspektivy.

Srov. *a fire (rheme) broke out during the night* v noci vypukl požár (réma) – *the fire broke out in the night (rheme)* požár propukl v noci (réma) (Dušková, 1988: 529) *A brooding look (rheme) came instantly on Irene's face* Na Irenině obličej se okamžitě objevil zamyšlený výraz (réma). – *The brooding look darkened (rheme) on her face.* Zamyšlený výraz na jejím obličej ztemněl (réma). (Vachek, 1962: 121)

4.1.1 PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ JAKO INICIÁLNÍ TÉMA

Příslovečné určení je v angličtině do určité míry mobilní a může se přesunout do iniciální pozice, ale pouze za předpokladu, že nemá rematickou funkci.

⁵ WILDE, O. *The Happy Prince and Other Tales: The selfish giant*. 1888. Soukromý archiv Martina Stáhalíka, text byl získán v semináři předmětu Dětská literatura pro ZŠ.

Pokud réma zastává pozici podmětu, může stát v tomto případě příslovečné určení místa v existenciálně-lokativní větě před samotnou vazbou *there + be*, ale stane se tak diatématem a nikoliv rématem. Toto přenesení je možné díky tomu, že jakožto větný člen stojící za rématem se nachází v tzv. intonačním stínu. Díky tomu je nositelem malého stupně výpovědní dynamičnosti a tudíž jeho přesunutí nenaruší jeho škálu.

E.g. *there is a housing estate (rheme) beyond the bridge / beyond the bridge there is a housing estate (rheme)* za mostem je sídliště (réma). (Dušková, 1988: 354)

Stejně je tomu tak i v případě změny existenciálně-lokativní věty s *there* na posesivní větu s *have*. Posesivní konstrukce je limitována na vztah posesor – posesum jako např. vztah celku a části nebo nositele a jeho podstatné vlastnosti. Jak ukazuje následující příklad, takové příslovečné určení místa nijak nenaruší princip end-focus, neboť se bude réma stále nacházet v postverbální pozici.

E.g. *there are twelve inches (rheme) in a foot – the foot has twelve inches (rheme)* stopa má dvanáct palců (réma), *there is no post office (rheme) in the village – the village has no post office (rheme)* vesnice nemá poštu (réma). (Dušková, 1988: 354)

Nejinak na tom bude příslovečné určení času, v případě, že bude, z hlediska kontextu, rématem *to Prague*, může se tematické adverbciální určení *yesterday* nacházet na začátku i konci věty.

E.g. *George flew to Prague (rheme) yesterday. – Yesterday George flew to Prague (rheme)*. Jiří přiletěl včera do Prahy (réma). – Včera přiletěl Jiří do Prahy. (Svoboda, 1989: 95)

Pokud bychom chtěli příslovečné určení času rematizovat, například by bylo z hlediska kontextu nutné zdůraznit, že Jiří přiletěl včera a nikoliv minulý

týden, můžeme ho vytknout vytýkáací konstrukcí, aby tak předcházel ostatní tematické, a kontextově zapojené, prvky věty. Případně ho můžeme v ústní komunikaci označit silnou intonací, která adverbialní určení rematizuje. V takovém případě by se mohlo nacházet i v iniciální pozici.

E.g. *It was yesterday that George flew to Prague.*

YESTERDAY George flew to Prague. – George flew to Prague YESTERDAY.

Podobně jako příslovečné určení jsou na tom i číslovky, v iniciální pozici tvoří tzv. číselnou kulisu fungující jako diatéma, zatímco ve finální (respektive postverbální) pozici mohou sloužit jako vlastní réma.

E.g. *But I could see one girl (rheme), not two.* (Svoboda, 1989: 95)

4.2 VĚTY JEDNOČLENNÉ A DVOJČLENNÉ

Vezmeme-li v úvahu fakt, že „věta je elementární slovní zaujetí stanoviska k nějaké skutečnosti“, jak píše Vachek (1962:94) a zároveň tvrzení Sgalla (1986:180): „*We assume, futhermore, that every sentence has a focus (since otherwise it could not convey relevant information, or have any illocutionary force), however, there are sentences without topic.*“ Bude zřejmé, že věty jednočlenné musí obsahovat réma a to se tedy může v určité situaci nalézat v iniciální pozici. Nejdříve je ale potřeba rozdělit věty jednočlenné a dvojčlenné do několika kategorií.

4.2.1 VĚTY NESLOVESNÉ

Jednočlenné věty neslovesné jsou typem vět, který neuvádí téma, protože je z použití v dané situaci zcela zřejmé, a soustředí se pouze na jádro výpovědi, i.e. réma, zároveň neobsahují sloveso v určitém tvaru, nelze je jednoznačně doplnit na úplnou větu, ale je nutné, aby byly formálně a obsahově úplné, čímž se liší od tzv. větných fragmentů. Tento druh vět se v angličtině nazývá *a minor sentence*, zatímco tradiční dvojčlenná věta s podmětem a přísudkem je *a major sentence*.

E.g. *Help!* Pomoc! (oproti *I need help!* Potřebuji pomoc!) *Careful!* Opatrně! (namísto *Be careful!* Buď opatrný!) *Hush!* - *Silence!* Ticho! (na rozdíl od *Be silent!* Buď zticha!)

Podobně jsou na tom vlastní jména, různé nápisy nebo názvy knih.

E.g. *Jim Moriarty*, *Time square*, *No trespassing*, *A dame to kill for*.

Vachek (1962) dále rozděluje neslovesné věty na thetické a predikativní.

4.2.1.1 VĚTY THETICKÉ

Věty thetické, tedy věty kladoucí nějaký fakt, se nejčastěji používají při označování nějakého přírodního úkazu, jako například mrzne, prší. Jejich zvláštností je, že v angličtině se jednočlenná věta stává dvojčlennou vzhledem k existenci zájmenného podmětu *it freezes*, *it rains*, a navíc se celek podrobně neanalyzuje. Zájmenný podmět *it* je ale v takových případech prázdný a tudíž nemůže být nositelem rématu. Nicméně některé thetické věty zůstávají

jednočlennými i v angličtině, ale na rozdíl od výše zmíněných příkladů, takové věty neobsahují predikát.

E.g. *Phone!* Telefon!

4.2.1.2 VĚTY PREDIKATIVNÍ

Na rozdíl od thetických neslovesných vět se predikativní neslovesné věty analyzují obvyklým způsobem, tudíž je možné u nich určit réma.

E.g. *Nonsense!* Nesmysl! (*It's a nonsense.* To je nesmysl.)

Bohužel ne vždy je snadné rozlišit věty thetické a predikativní, např. již zmíněný *Phone!* Telefon! může být i odpověď na otázku *What is on the table?* a v tom případě půjde o větu predikativní.

Ať už jde o jakýkoliv typ, jednočlenné věty jsou častější v mluveném jazyce než v jeho psané formě. Pokud se vyskytují v psané formě, nalezneme je nejčastěji v beletrii, respektive v popisu, líčení, dialogu a názvu kapitol.

E.g. *The bell, sir.* Zvonek, pane. (ačkoliv častěji v češtině nacházíme dvojčlennou větu: Někdo zvoní, pane.) *An excellent idea!* Skvělý nápad!

Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je podle Vachka (1962) časté užití infinitivu a elipsy v angličtině, oproti užití vedlejších vět v češtině

E.g. *To think that he would do this!* Když si pomyslí, že on by to udělal! *Going somewhere?* Jdete někam?

Tato větná konstrukce se také často vyskytuje v reklamě, inzerátech a žurnalistice, resp. v názvech konkrétních článků, ať už tištěných nebo internetových periodik, zde se dokonce objevují stejně často jako věty slovesné.

V případě internetových portálů The New York Times, BBC a The Times, ve středu 16. 4. 2014, bylo průměrně 47% názvů článků tvořených neslovesnými větami. Respektive hlavní strana The New York Times obsahovala 13 neslovesných vět z celkem 24 titulků, BBC jich mělo 17 z celkových 37 a The Times 31 ze 77. Níže je uvedeno několik příkladů.

E.g. *Teething troubles for Chinese tourists in Thailand* (Gray, 16.4. 2024) Narůstající problémy pro čínské turisty v Thajsku, *Pistorius Trial to Adjourn Until May 5* (Covell, 16.4. 2024) Pistoriův soud přerušen do 5. května.

Neslovesné věty dvojčlenné, tedy věty obsahující podmětovou i jmennou přísudkovou část, se podle Duškové (1988) vyskytují velmi zřídka a z hlediska funkční větné perspektivy mají v angličtině réma v iniciální pozici. Naopak v češtině této konstrukci odpovídá tradiční postavení téma – réma.

E.g. *Nasty business, this. Tohle je ošklivá záležitost. Driving like a bat out of hell, that one.* Tahle ujíždí jako netopýr letící z pekla. (Miller, 2005:14)

Tento druh věty se dále vyskytuje jako replika v dialogu opakující část věty, jako stylistický prvek v literatuře a jako ustálené rčení.

4.2.3 VĚTY SLOVESNÉ

Zatímco neslovesné jednočlenné věty existují v obou jazycích, jednočlenná věta slovesná v angličtině neexistuje a pokud se taková věta objeví, jedná se o elipsu, i.e. podmět lze doplnit. Jednočlenné české verze, jako jsou například thetická vyjádření nějakého faktu, jsou tedy v angličtině rozšířeny o zájmenný podmět *it* nebo *there*, a v případě stavových vět obsahuje anglická věta nositele stavu, případně se podmětem stává místo zasažené konkrétním stavem.

E.g. *I itch. My head hurts. I am freezing. – My hands are freezing.*

Z hlediska iniciální pozice rématu jsou ale mnohem důležitější slovesné věty dvojčlenné – tedy věty obsahující základní konstrukci podmět a přísudek a spadající do kategorie tzv. *major sentences*. Podobně jako u neslovesných dvojčlenných vět je poměrně obvyklé, že zde réma stojí v iniciální pozici, tedy rematizuje podstatné jméno na místo slovesa a tedy narušuje princip end-focus. Quirk (1985) tento jev vysvětluje tím, že při užití konkrétního substantiva se nabízí určitá kolokace se slovesem a v případě, že je takové sloveso použito, vyjadřuje jeho charakteristický projev a tudíž se stává nositelem minimální výpovědní dynamičnosti a tudíž nemůže být rématem.

E.g. *The telephone is ringing.* Zvoní telefon. *The wind is blowing.* Fouká vítr. *The sun is shining.* Svítí slunce.

Pokud si položíme otázku, za jakých okolností se přísudek stane nositelem rématu, odpověď je nasnadě – přísudek je rematický ve chvíli, kdy s podmětem netvoří kolokaci a tedy nevyjadřuje jeho charakteristický projev.

E.g. *The telephone is ringing.* Zvoní telefon. – *The telephone is glittering.* Telefon září. / *My ears are ringing.* Zvoní mi v uších. (Quirk, 1985:1367)

Avšak jak může být z výše zmíněných příkladů patrné, určení rématu v podobných větách nemusí být vůbec jednoznačné a je zde potenciální možnost i pro opačnou interpretaci. Potenciálností se blíže zabýval Firbas (1992) na jehož práci dále navázal Adam (2008 a 2013).

Jak vysvětluje ve své práci Firbas (1992: 23-25) v případě, že není u konkrétních prvků snadné určit stupeň výpovědní dynamičnosti, musí být brána v úvahu role kontextu, stejně jako možnost nahlížet na sloveso jako na vyjádření existence nebo objevení se na scéně. Ncméně tvrdí, že v psaném projevu jsou případy potenciálnosti extrémně vzácné. Nejasná interpretace

funkční větné perspektivy tak není způsobena potenciálností, ale nevhodným pochopením principu AČV nebo opomenutím některého z jeho tří základních fakturů.

4.3 VĚTY EMOCIONÁLNĚ ZABARVENÉ

Zatímco aktuální členění větné pracuje dle vzorce téma – réma, které je podle Firbase (1964) objektivní, emocionálně zabarvená věta má v češtině, nikoliv nutně v angličtině, schéma opačné. Mathesius (1942) tvrdí, že v otázkách a přacích větách je sloveso nejdůležitější částí rématu a díky tomu často předchází podmětu, nebo dokonce stojí v iniciální pozici. Tento jev se nejčastěji objevuje v archaických přacích větách, případně v určitém druhu otázek.

E.g. *Long live the king!* Ať žije král. (Svoboda, 2010: 250)

Jak ukazuje příklad výše, zvláštností emocionálně zabarvených vět je, že se réma nachází v iniciální pozici, tím čeština narušuje funkční větnou perspektivu a princip end–focus, podle kterého se řídí i v případech, kdy anglický jazyk nikoliv, jako je například rematický podmět v kombinaci se slovesem objevení se na scéně, o němž se mluvilo na počátku této kapitoly. Změnu slovosledu v subjektivně zabarvené větě ukazuje následující příklad.

E.g. Objektivní věta: *He got five even from reading.* Dostal pětku i za čtení. - Subjektivní věta: *Even from reading five he got.* I ze čtení pětku dostal. (Svoboda,2010:247)

5 INICIÁLNÍ RÉMA V LITERATUŘE A ÚSTNÍ KOMUNIKACI

Zatímco se předchozí kapitola věnovala větným konstrukcím, ve kterých jsou rematické větné členy v iniciální pozici, tato kapitola se bude dále zabývat konkrétními druhy literatury a komunikace, ve kterých k tomuto fenoménu dochází, zároveň bude u každého analyzovaného žánru uveden počet tzv. *major sentences* a *minor sentences* a samozřejmě počet, druhy a příklady iniciálního rématu, pokud se zde objevily. Větné fragmenty byly z analýzy vynechány.

K analýze iniciálního rématu v beletrii byly použity knihy v anglickém jazyce a zároveň jejich české protějšky, aby bylo možné srovnat konkurenci iniciálního rématu v obou jazycích. Přehledná tabulka shrnující výsledky analýzy je umístěna na konci této kapitoly, grafické znázornění výsledků analýzy se pak nalézají v příloze.

5.1 INICIÁLNÍ RÉMA V BELETRII

Iniciální réma se v beletrii vyskytuje v několika různých formách, nicméně jeho výskyt je ve srovnání s jeho postverbálním postavením sporadický. Z pěti set analyzovaných vět spadalo 443 (88,6%) mezi tzv. *major sentences*, zbylé věty byly bez výjimky jednočlenné neslovesné. Pouze deset vět (2% z celku, 2,26% z tzv. *major sentences*) mělo réma v iniciální pozici.

Z deseti vět se osmkrát (1,60% z celku, 1,81% z tzv. *major sentences*, 80% z nalazených vět s iniciálním rématem) jednalo o rematický podmět se slovesem objevení se na scéně (příklad 1). Slovesa objevení se na scéně se v beletrii vyskytují často, zejména pak v popisu děje nebo scény, nicméně

nejčastěji v kombinaci s *there + be* a tudíž odsouvají réma do postverbální pozice (příklad 2).

E.g. 1) *Willikins materialized*. Ve dveřích se zjevil Jeefes.⁶ (Pratchett, 1996: 15) *A light went on in the bedroom*. V ložnici se rozsvítilo světlo. *A state cop came around the bend*. Ze zatáčky se vynořil státní policajt.⁷ (Cain, 2008:52) *Nobody else was there*. Nikdo jiný tam nebyl.⁸ (Rowling, 2007:565)

2) *There was the sound of feet somewhere beyond the broken window*. Zvenčí, směrem od rozbitého okna se ozval zvuk spěšných kroků...⁹ (Pratchett, 1996: 15)

Z analyzovaných vět obsahovala jedna věta (0,20% z celku, 0,23% z tzv. *major sentences*, 10% z nalazených vět s iniciálním rématem) tzv. *fronted element* - rematický prvek, v tomto případě předmět, posunutý do iniciální pozice (příklad 3).

Jedenkrát (0,20% z celku, 0,23% z tzv. *major sentences*, 10% z nalazených vět s iniciálním rématem) se zde objevilo příslovečné určení místa umístěné do iniciální pozice, kterému předchází vytýkácí příslovce *even* (příklad 4), ale v tomto příkladu lze zmíněné adverbialní určení považovat za pouhou kulisu a tedy diatéma. Z hlediska kontextu je možné interpretovat adverbialní určení jako réma – autor si nejdříve neodpustí několik poznámek a charakteristik k ročním období a nakonec podotkne, že i v jeho vymyšlené Zeměploše se roční období mění.

Iniciální příslovečné určení času se v textu vyskytují často, nicméně fungují jako časové kulisy.

E.g. 3) *A tower of strength, they've called you*. (Pratchett, 1996: 408)

⁶ Autorem české verze knihy je Jan Kantůrek.

⁷ Autorem české verze knihy je Jaroslav Kořán.

⁸ Autorem české verze knihy je Pavel Medek.

⁹ Autorem české verze knihy je Jan Kantůrek.

4) *Even on the discworld, the seasons moved.* Dokonce i na Zeměploše, s jejím malým sluněčkem, které křížuje nad otáčejícím se světem, se mění roční období.¹⁰ (Pratchett, 1996: 11)

Co se týče tzv. *minor sentences*, z pěti set analyzovaných vět jich bylo 57 (11,40% z celku). Všechny byly jednočlenné neslovesné a vyskytovaly se buď v přímé řeči (49 vět, 85,96%, respektive 9,80% z celku), nebo byly použity v popisné části textu, nejčastěji jako onomatopoické citoslovečné věty (příklad 6). V přímé řeči byly například užity typy neslovesné věty s eliptickým způsobem vyjadřování s rematickým adverbialním určením místa/cíle (Dušková, 1988) (příklad 5) a typy adverbialní s kontextovou elipsou (příklad 7).

E.g. 5) *And the bill to go to the Assassins' Guild again, sir?* A účet mám jako obvykle poslat na Cech vrahů, sire?¹¹ (Pratchett, 1996:15)

6) *Step. Drag. Step. Drag.* Krok. Šoup. Krok. Šoup.¹² (Pratchett, 1996: 12)

7) „*Where to?*“ „*Kam?*“

„*Anywhere.*“ „*Kamkoli.*“¹³ (Cain, 2006:42)

Z hlediska konkurence iniciálního rématu v češtině a angličtině se ukazuje rozdíl mezi dominantní gramatickou funkcí anglického slovosledu a rozhodující funkční větnou perspektivou v češtině (příklad 1). Zatímco, v angličtině se rematický podmět přesouvá na začátek věty, v češtině zůstává na jejím konci.

¹⁰ Autorem české verze knihy je Jan Kantůrek.

¹¹ Autorem české verze knihy je Jan Kantůrek.

¹² Autorem české verze knihy je Jan Kantůrek.

¹³ Autorem české verze knihy je Jaroslav Kořán.

Nejinak tomu bylo u levé dislokace rematického předmětu ve třetím příkladu – Nazývají vás tady věží síly. Pouze v případě iniciálního adverbialního určení místa (čtvrtý příklad) jej oba jazyky staví na začátek věty, dokonce před výrazem *on the Discworld užívají* vytýkáci příslovce *even*; ale překlad zbylé věty je poměrně volný; a v obou případech je příslovečné určení místa oddělené od zbytku věty čárkou.

Jak již bylo zmíněno u čtvrtého příkladu, příslovečné určení místa v této větě lze interpretovat jako kulisu a v tom případě je réma postverbální.

Co se týče vět jednočlenných, zde se buď pozice rématu měnit nemůže (příklady 6 a 7), nebo se celá větná konstrukce mění v českém jazyce na větu dvojčlennou (příklad 5) s rématem v postverbální pozici.

5.1.1 INICIÁLNÍ RÉMA V DĚTSKÉ LITERATUŘE

Tato podkapitola je věnována dětské literatuře, protože tento žánr má několik specifických vlastností, na které je třeba poukázat. K výsledné analýze byly použity zdroje z obou odvětví dětské literatury, i.e. větve intencionální – literatury záměrně psané pro dětské publikum a větve neintencionální – literatury původně psané pro dospělé čtenáře, ale dnes převážně čtené dětmi.

Zkoumané texty užívají až na výjimky málo rozvinuté věty s malým počtem větných členů (87, 75%, 351 vět z 400), zbylé věty jsou jednočlenné nebo dvojčlenné (12,25%, 49 vět z 400). Z tzv. *major sentences* se ve dvanácti z nich (3% z celku, 3,41% z tzv. *major sentences*) objevuje réma v iniciální pozici.

V jedenácti (2,75% z celku, 3,13% z tzv. *major sentences*, 91,62% z nalazených vět s iniciálním rématem) případech se jedná o rematický podmět v kombinaci se slovesem objevení se na scéně (příklad 8).

Jedenkrát (0,25% z celku, 0,28% z tzv. *major sentences*, 8,33% z nalazených vět s iniciálním rématem) se zde vyskytuje rematické zájmeno v iniciální pozici (příklad 9), které je zatížené intonací, ta je v psané formě naznačena kurzívou (v příkladu bude pro jednoduchost vyznačena velkými písmeny). Rematičnost dotyčného zájmena vychází z kontextu příběhu, kdy se vladař nejprve mylně domnívá, že řev před palácem přichází od draka, a je opraven svým rádčem, nicméně při druhé vlně ještě hlasitějšího řevu zdůrazňuje, že tentokrát se o draka jedná.

V jednom případě byla analyzována postpozice podmětu (příklad 10). Jde o inverzi s predikátem kterému předchází tematické adverbciální určení v iniciální pozici. Tento příklad je zajímavý tím, že podmět zde narušuje jinak dominantní gramatický princip anglického slovosledu.

E.g. 8) *a dragon once flew down from the mountains* z hor přiletěl drak (Jones, 1996:9)

9) *THAT's the dragon*. TOHLE je drak. (Jones, 1996:14)

10) *Outside the gates was a huge crowd of beggars*. Před branou byl velký dav žebráků. (Jones, 1996:10)

Postverbální postavení rématu ve většině vět odpovídá tematickému spojení, kdy se réma věty jedné stává tématem věty následující.

...settled on the roof of the house of a rich merchant (rheme). The merchant and his wife and family and servants (theme) were, of course, terrified out of their wits (rheme). (Jones, 1996:9) sedl si na střechn domu bohatého obchodníka (réma). Obchodník a jeho žena a rodina a služebníci (téma) byli, samozřejmě, hrozně vystrašení (réma).

Z jednočlenných a dvojčlenných vět byla valná většina (91,84%, respektive 11,25% z celku) neslovesná a nacházela se v přímé řeči. Šlo

zejména o věty jednočlenné neslovesné, typy (Dušková, 1988) žádací nebo vokativní (příklad 11), případně věty s gramatickou elipsou (příklad 12)

E.g. 11) *Help! O Great King!* (Jones, 1996:11) Pomoc! Ó velký králi!

12) *Or sharper claws? Or bigger jaws?* (Jones, 1996:16) Nebo ostřejší drápy? Nebo větší čelisti?

5.1.2 INICIÁLNÍ RÉMA V KOMIKSU A GRAFICKÉM ROMÁNU

Podobně jako dětská literatura, i grafický román byl podroben samostatné analýze z hlediska užití iniciálního rématu. Žánr této literatury je snad ještě více specifický než předchozí. Vzhledem k tomu, že děj se zde primárně vypráví skrze kresbu, dostává vypravěč příběhu minimum prostoru a téměř veškerý text je tak sdělován skrze dialog, případně monolog postav. K této analýze byla použita kniha Franka Millera, *A dame to kill for*.

Vzhledem k velké míře přímé řeči se zde vyskytl největší počet tzv. *minor sentences* (83 z celkového počtu 400, tedy 20,75%) a zároveň nejmenší počet vět s iniciálním rématem.

Pouze sedm vět (1,75% z celku, 2,21% z tzv. *major sentences*) z 317 (79,25%) tzv. *major sentences* obsahuje iniciální réma. Z těchto vět se pětkrát (1,25% z celku, 1,58% z tzv. *major sentences*, 71,43% z nalazených vět s iniciálním rématem) vyskytuje iniciální podmět se slovesem objevení se na scéně. Tato větná konstrukce byla vždy použita při popisu konkrétní scény (příklad 13).

Ve dvou případech (0,50% z celku, 0,63% z tzv. *major sentences*, 28,57% z nalazených vět s iniciálním rématem) byl rematický podmět vytčen vytýkáací konstrukcí, nicméně mu ve větě předchází *It's* (příklad 14)

E.g. 13) *The wrong memories keep popping up.* (Miller, 2005:43) Stále se vynořovaly ty špatné vzpomínky.

A freight train barrels into my jaw. (Miller, 2005:55) Do čelisti mi vrazí nákladní vlak.

14) *It's Agamemnon who got me into these marital jobs.* (Miller, 2005:16) Do téhle manželských práciček mě dostal Agamemnon / To Agamemnon mě dostal do téhle manželských práciček.

It's her voice that spoils everything. (Miller, 2005:4) Všechno zkazí její hlas. / To její hlas všechno zkazí.

Co se týče tzv. *minor sentences*, věty vyskytující se v analýze jsou až na výjimky jednočlenné neslovesné a objevují se nejčastěji v dialogu, případně v monologu postavy. Jedná se nejčastěji o jednočlenné neslovesné věty s gramatickou elipsou, které postrádají tematickou část a soustředí se pouze na sdělení rématu (příklad 15), takže místo celé věty s rématy v postverbální pozici *It is Damien Lord. He is Ava's husband.* vzniknou dvě separátní jednočlenné věty sdělující pouze réma.

Dvě z analyzovaných vět byly dvojčlenné neslovesné (příklad 16) s rématem v první části, ale v češtině bude mít podobu tzv. *major sentence*.

E.g. 15) *Damien Lord. Ava's husband.* (Miller, 2005:45)

16) *Driving like a bat out of hell, that one.* (Miller, 2005:14) Tahle ujíždí jako netopýr letící z pekla.

5.2 INICIÁLNÍ RÉMA V ODBORNÉ LITERATUŘE

Odborná literatura jakožto prezentace textu vědeckého charakteru je od beletrie odlišná, jak častým výskytem cizích slov a vědeckých termínů, tak i

minimálním odklonem od gramatického uspořádání slovosledu. Na rozdíl od beletrie se v odborné literatuře často opakují táž slova – jev v beletrii nepřijatelný.

K analýze byla použita vědecká práce pojednávající o technologii Blue-ray. Z tří set analyzovaných vět patřilo 294 (98%) z nich k tzv. *major sentences* a pouze čtyři (1,33% z celku, 1,36% z tzv. *major sentences*) z nich byly nositelem iniciální pozice rématu.

Z nalezených vět s iniciálním rématem se ve všech případech jednalo o rematický podmět v kombinaci se slovesem objevení se na scéně (příklad 17)

E.g. 17) *a deterioration of the convergence performance (aberration) occurs* (Blue-ray Disc Association, 2010:7) nastal úpadek výkonu sbíhavosti (aberrace), *a spherical wave is formed* (Blue-ray Disc Association, 2010:8) zformuje se sférická vlna

Z tzv. *minor sentences* se zde vyskytlo pouze šest jednočlenných neslovesných vět, ve všech případech se jednalo o názvy kapitol a podkapitol (příklad 19).

E.g. 18) *Optimization of the Cover Layer Thickness* (Blue-ray Disc Association, 2010:7)

5.3 INICIÁLNÍ RÉMA V PUBLICISTICKÉ LITERATUŘE

Dalším žánrem, který byl začleněn do analýzy výskytu iniciálního rématu byly noviny a časopisy. Celkem bylo analyzováno tři sta vět z celkem tří novinových článků z distribuce internetových portálů The New York Times a BBC NEWS EUROPE, aby bylo dosaženo největší možné pestrosti, byl sem začleněn článek z amerického časopisu *Schutzhund USA* a recenze na videohru

z internetového portálu IGN. Poslední dva zmíněné tituly se také řadí do publicistického žánru, nicméně užívají jiný styl než prestižní světové deníky.

Z celkového počtu tří set vět se jich 287 (95,67%) řadí mezi tzv. *major sentences* a pouze u dvou (0,67% z celku, 0,7% z tzv. *major sentences*) vět byla nalazena iniciální pozice rématu. Na rozdíl od ostatních žánrů se zde nevyskytl jediný příklad rematického podmětu, všechny věty vyjadřující objevení se na scéně obsahovaly konstrukci *There + be*.

Ve zmíněných případech se v rematické pozici objevil pouze podmět jako iniciální réma v kombinaci se slovesem objevení se na scéně (příklad 19).

E.g. 19) *Legions of Russian officials have descended on Crimea to teach the local people how to become Russian.* (MacFarquhar, 22.4.2014) Na Krym sestoupily legie ruských úředníků, aby naučily místní obyvatele jak se stát Rusy.

Formální rys publicistického žánru dokazuje i malé užití tzv. *minor sentences*, přesněji 13 případů (4,33%). Většina z nich se vyskytovala v názvu a podnázvu článků (příklad 20), v jednom případě se vyskytl typ věty jednočlenné neslovesné s gramatickou elipsou (příklad 21), jež byla pravděpodobně užitá z důvodů dramatizace textu, a která má, vzhledem k její minimální délce, adjektivní réma v iniciální pozici. Nicméně pokud by se věta rozšířila na tradiční dvojčlennou konstrukci, réma by se nacházelo na konci věty.

E.g. 20) *Men in masks*¹⁴ Muži v maskách

Hitachi to build 'world's fastest' lift in China (Lee, 22.4.2014)

Hitachi postaví v Číně nejrychlejší výtah na světě

¹⁴ „Under Ukraine crisis: Biden says Russia must 'start acting'“ *BBC NEWS EUROPE* [online]. 2014, poslední revize 22. dubna 2014 [cit. 22.4. 2014]. <<http://www.bbc.com/news/world-europe-27106630>>

5.3.1 INICIÁLNÍ RÉMA V PRŮVODCI

Průvodce jakožto publikace popisující určitou oblast byla podrobena analýze zvláště z důvodu svého odlišného stylu ve srovnání s novinami a časopisy. Věty s rématem v iniciální pozici jsou zde poměrně časté, jak ukáží následující výsledky. K analýze byla použita kniha Mauritius, Réunion & Seychelles.

Z celkového počtu 350 vět se 335 (95,71%) řadí mezi tzv. *major sentences* a v osmnácti (5,14% z celku, 5,37% z tzv. *major sentences*) z nich se objevuje iniciální réma. Tento velký počet je způsoben tím, že rematický podmět se nejčastěji objevuje v popisných pasážích, a průvodce, až na výjimky, jiné než popisné pasáže neobsahuje.

V osmnácti větách (5,14% z celku, 5,37% z tzv. *major sentences*, 100% z nalezených vět s iniciálním rématem) byl objeven rematický podmět v kombinaci se slovesem objevení se na scéně (příklad 22), nicméně vazby s *there + be* a rematickým podmětem v postverbální pozici se zde vyskytují mnohem častěji (příklad 23).

Z 350 analyzovaných vět se ve 120 případech (34,29% z celku, 35,82% z tzv. *major sentences*) objevila vazba *there + be* s rematickým podmětem v postverbální pozici. Této vazbě poměrně často předcházelo tematické adverbciální určení místa.

Ve dvanácti případech (3,43% z celku, 3,58% z tzv. *major sentences*) zde byl nalezen podmět nesoucí iniciální téma, který se změnil z adverbciálního určení místa a díky tomu byla existenciálně-lokativní věta s *there* změněna na posesivní větu s *have* (příklad 24).

Eg. 22) *A statue of Mahé de Labourdonnais stands near the quayside end of the avenue.* (Strauss, 1993:95) Blízko nábrežního konce avenue stojí socha Mahé de Labourdonnais.

A small cottage, Le Lodge, has been built high in the surrounding hills. (Strauss, 1993:136) Vysoko v okolních kopcích byla postavena malá chata, Le Lodge.

23) *there are several reputable processing outlets in Port Louis* (Strauss, 1993:66) V Port Louis je několik renomovaných outletů.

24) *The centre also has two restaurants.* (Strauss, 1993:136) Centrum má také dvě restaurace.

Z patnácti (4,29%) analyzovaných jednočlenných neslovesných vět, byly všechny typy infinitivní (příklad 25).

25) *To hire Le Lodge, reservations must be made in advance.* (Strauss, 1993:136) K pronajmutí Le Lodge musí být rezervace oznámeny předem.

5.4 INICIÁLNÍ RÉMA V ÚSTNÍ KOMUNIKACI

Písemná a ústní komunikace má již na první pohled několik odlišností. Tou největší je pravděpodobně prostý fakt, že jsou obě kategorie používány ke zcela jiným důvodům a jak tvrdí Crystal (2003:291): „Writing is sometimes mistakenly thought to be little more than speech written down.“

Mluvená řeč je považována za primární prostředek komunikace, ačkoliv jsou podle pravidel lingvistiky obě roviny rovnocenné. Na rozdíl od mluveného slova, má autor při psaní dostatek času, aby si formulaci své zprávy rozmyslel a jeho text není většinou adresován konkrétnímu jedinci nebo skupině.

Autor musí při psaní zároveň vyjádřit emocionální povahu zprávy, na což by v ústní komunikaci použil intonaci, případně neverbální komunikaci. Z toho důvodu je písemná forma delší a komplikovanější než forma ústní. Dalším rozdílem je užití rozdílných časů – zatímco v textu užíváme nejčastěji čas minulý, v běžné komunikaci je to čas přítomný.

Iniciální réma se v komunikaci nachází v několika verzích, pro následující příklady byly použity dvě epizody ze seriálu Sherlock z distribuce BBC. Komunikace zde probíhá skrze dialogy, případně monology, postav.

Zatímco monology Sherlocka Holmese, případně projev policejního inspektora na konferenci, si v ničem nezadají s psaným projevem a obsahují rozvinuté věty a souvětí, dialogy se skládají z velkého množství jednočlenných a dvojčlenných vět.

Z tří set analyzovaných vět odpovídalo 96 vět (32%) tzv. *minor sentences*, zatímco 204 vět (68%) patřilo do kategorie tzv. *major sentences*. V projevu se vyskytuje minimálně vět s rematickým podmětem, respektive slovesem objevení se na scéně, což je způsobeno faktem scény, kdy divák sám vidí, co se děje a tudíž není potřeba mu tento fakt sdělovat. V případě, že se tyto větné konstrukce objevily, jednalo se o větu s *there + be* a tudíž bylo réma v postverbální nebo finální pozici.

Jediný rematický větný člen v iniciální pozici byl předmět (příklad 26), který byl vytčen silnou intonací. V celé analýze se věta s předmětem v iniciální pozici vyskytla dvakrát (0,67% z celku, 0,98% z tzv. *major sentences*)

E.g. 26) *Sherlock, the mess you have made.*¹⁵ Sherlocku, to je ale nepořádek. / Případně možné přeložit jako zvolání: Tys tomu ale dal, v tomto

¹⁵ *Sherlock*. 1. díl. A study in Pink [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 25. 7. 2010.

případě bude *the mess* jádrem nominální konstrukce a *you have made* postmodifikující vztaznou větou.

*So, brother it is.*¹⁶ Takže je to bratr.

Majoritní zastoupení mezi neslovesnými větami mají neslovesné věty jednočlenné s rématem v iniciální pozici, ať už jde o typy (podle Duškové, 1988) infinitivní s gramatickou elipsou, které by byly do češtiny přeložené větou vedlejší (příklady 27 a 28), případně věty užití v podobě otázky, taktéž s elipsou (příklad 29), nebo typ pojmenovávací (příklad 30).

E.g. 27) *TWELVE HOURS to solve my puzzle, Sherlock.*¹⁷ DVANÁCT HODIN, abyste vyřešil mou hádanku, Sherlocku. / Abyste vyřešil mou hádanku, máte DVANÁCT HODIN, Sherlocku.

28) *BLOODY MOLD all over.*¹⁸ ZATRACENÁ PLÍSEŇ všude. / Všude byla ZATRACENÁ PLÍSEŇ.

29) *Holmes: „Afghanistan or Iraq?“*

Watson: „Sorry?“

*Holmes: „Which was it, Afghanistan or Iraq.“*¹⁹

30) *Jim Moriarty.*²⁰

V případě příkladů 27 a 28 je intonací zatížen začátek věty, což vyplývá i z kontextu situace. Nejlépe je to vidět na první větě, kdy mluvčí oznamuje čas

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ *Sherlock*. 3. díl. The Great Game [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 8. 8. 2010.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ *Sherlock*. 1. díl. A study in Pink [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 25. 7. 2010.

²⁰ *Sherlock*. 3. díl. The Great Game [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 8. 8. 2010.

určený k vyřešení úkolu a tudíž samotný časový limit označí intonací a zároveň přesune na samotný začátek věty.

5.5 TABULKA VÝSKYTU INICIÁLNÍHO RÉMATU

5.5.1 PŘEHLED INICIÁLNÍHO RÉMATU V JEDNOTLIVÝCH ŽÁNRECH

Následuje přehled výsledků analýzy výskytu iniciálního rématu, v první tabulce je počet nalezených vět a jejich procentuální poměr v zastoupení. Druhá tabulka pak ukazuje počet výskytu jednotlivých druhů iniciálního rématu a také jejich ekvivalent v procentech. Do počtu iniciálního rématu byly započteny pouze věty z tzv. *major sentences*. Jednočlenné a dvojčlenné věty zde byly vedeny pouze na ukázkou jejich výskytu.

	major sentences (včetně in. rématu)	iniciální réma	minor sentences
beletrie	443 z 500 (88,6%)	10 z 500 (2%)	57 z 500 (11,4%)
dětská literatura	351 z 400 (87,75%)	12 z 400 (3%)	49 z 400 (12,25%)
grafické romány	317 z 400 (79,25%)	7 z 400 (1,75%)	83 z 400 (20,75%)
odborná literatura	294 z 300 (98%)	4 z 300 (1,33%)	6 z 300 (2%)
publicistika	287 z 300 (95,67%)	2 z 300 (0,67%)	13 z 300 (4,33%)
průvodce	335 z 350 (95,71%)	18 z 350 (5,14%)	15 z 350 (4,29%)
ústní komunikace	204 z 300 (68%)	2 z 300 (0,67%)	96 z 300 (32%)
celkově	2231 z 2550 (98,89%)	55 z 2550 (2,44%)	319 z 2550 (14,44%)

5.5.2 DRUHY INICIÁLNÍHO RÉMATU

	podmět	přísluvečné určení místa	předmět
beletrie	8 z 10 (80%)	1 z 10 (10%)	1 z 10 (10%)
dětská literatura	12 z 12 (100%)	0	0
grafické romány	7 ze 7 (100%)	0	0
odborná literatura	4 ze 4 (100%)	0	0
publicistika	2 ze 2 (100%)	0	0
průvodce	18 z 18 (100%)	0	0
ústní komunikace	0	0	2 z 2 (100%)
celkově	51 z 55 (92,73%)	1 z 55 (1,82%)	3 z 55 (5,45%)

6 ZÁVĚR

Jak je možné vidět z celkové analýzy, iniciální réma v angličtině existuje, nicméně jeho výskyt je ve srovnání s rématem v postverbální pozici minimální. Tento fakt potvrzuje i celkový průměr jeho výskytu – 2,16%, tedy 55 vět z 2550 analyzovaných. Případně pokud bychom chtěli spočítat jeho výskyt pouze v tzv. *major sentences*, tak se vyskytl průměrně v 2,47% (55 vět z 2231 tzv. *major sentences*). Toto číslo také potvrzuje princip end-focus i teorii rozložení výpovědní dynamičnosti.

Pokud se podrobně podíváme na druh vyskytujícího se iniciálního rématu, jednoznačně zde dominuje podmět, jehož iniciální pozice je kanonická. Rematický podmět se pak nejčastěji objevuje v kombinaci se slovesem objevení se na scéně a je tudíž nejčastěji k nalezení v popisných pasážích konkrétního žánru. Tento fakt potvrzuje i další údaj, i.e. největší výskyt iniciálního rématu se objevil v průvodci (18 vět, 5,14% z celku) a všechna zde nalezená iniciální rémata tvořily podměty. Naopak v žánrech s velkým počtem přímé řeči (Grafický román, ústní komunikace) byl jeho výskyt pod obvyklým průměrem (1,75% v grafickém románu a pouhých 0,67% v ústní komunikaci).

Zatímco anglická věta umísťuje v souladu s gramatickým principem slovosledu rematický podmět na začátek, v českém jazyce se až na výjimky nachází na jejím konci. Tento jev je způsoben v samotném základním nahlížení na slovosled těchto jazyků. Dominantní funkce českého slovosledu - aktuální členění větné, prakticky nepřipouští, aby jeho réma narušovalo škálu rozložení výpovědní dynamičnosti, nejde-li o záměrné porušení linearity v emfaticky příznakových větách. Na druhou stranu, anglický jazyk, který je determinovaný zejména gramatickou funkcí slovosledu, si takové narušení lineárního rozložení výpovědní dynamičnosti dovolit může. K určení takového rématu mu pak často pomáhá neurčitý člen, jež réma předchází.

Co se týče výskytu ostatních rematických větných členů v iniciální pozici, daly by se téměř označit za anomálii – pouze ve čtyřech případech z 2 550 vět (0,16% z celku a 7,27% z vět s iniciálním rématem) se vyskytl v pozici iniciálního rématu jiný člen než podmět. Z toho se nejčastěji vyskytl předmět (0,12% z celku a 5,45% z vět s iniciálním rématem)

Stranou od celé analýzy pak stojí jednočlenné a dvojčlenné věty neslovesné, ve kterých je poměrně snadné určit réma (často se také z něčeho jiného neskládají), ale jejich podrobné prozkoumání by vystačilo na více než jednu další diplomovou práci.

SUMMARY

The rheme, also known as the focus, is the information core that appears in every sentence. If the rheme was absent, the sentence wouldn't convey any relevant information or move the communication forward. While the rheme, typically conveys new, contex-independent information, the theme presents the topic we are talking about, that is, typically old, context-dependent information. These two elements form what we call the theme-rheme structure, with the rheme usually placed in postverbal position due to the principle of end-focus. The distribution of information over the linear chain of clause constituents is what we call functional sentence perspective, which is the dominant function in Czech word-order, while English word-order is mainly influenced by the grammatical function of the separate constituents.

This diploma thesis is concerned with initial position of rheme in English, the position that goes against the end-focus principle. To find out when the rheme occurs at the beginning of the sentence, an analysis of different literary genres had to be made. In my research, I mainly focused on fiction, analysing five hundred sentences from three different books, and comparing them with their official Czech translations in the process.

Bearing in mind the possible variation in writing, I analysed two books of children's literature and one graphic novel autonomously. Apart from fiction, the analysis focused on extracts of highly technical white paper, newspaper and magazines articles, one guide book, and two episodes of a TV series to analyse oral communication as well.

The analysis of the results suggests that rhematic initial position in English does exist, however, the dominant position of the rheme clearly is postverbal. Out of 2 550 analysed sentences, only fifty five have the rheme in the initial position, which makes an average frequency of 2.16%. If we counted

its occurrence only in major sentences, the percentage would go slightly higher to 2.47% (55 sentences from 2231 in total).

In fifty one of the fifty five cases the initial rheme had form of subject (92.73%), in one case there was an adverbial of place (1.82%) and rhematic object appeared three times (5.45%).

Initial rhematic subject occurs in combination with a verb of appearance on the scene. This combination is commonly found in descriptive parts of a book, and that is why it was the most frequent in a guide book and the least frequent in newspapers and oral communication. However, in the guide book, the subject was also found in postverbal position within the *There + be* (34.29% against 5.14%).

The rheme in the form of a noun phrase is also often combined with the indefinite article; this is of course only in the case of singular countable nouns; because as new information it cannot be preceded by definite article. However, the interpretation always depends on the particular context and cannot be predicted by any fixed rule.

While in English the rhematic subject often stays in its usual initial position, it is regularly postponed in Czech. This is due to a different hierarchy of word-order principles.

Czech word-order is ruled by functional sentence perspective, which places the rhematic element of the sentence in postverbal, typically final position regardless of its syntactic function, but in English word-order is primarily governed by the grammatical function and that is why the rhematic subject usually stays in its canonical preverbal position. However, as can be seen from the findings, the functional sentence perspective also plays a role, albeit a minor one.

BIBLIOGRAFIE

Primární zdroje:

BLU-RAY DISC ASSOCIATION. White Paper Blu-ray Disc™ Format General 2nd Edition, 2010, [cit. 22.4.2014] <http://blu-raydisc.com/Assets/Downloadablefile/general_bluraydiscformat-15263.pdf>

CAIN, J.M. *The postman always rings twice*. Praha: Garamond, 2008.

COVELL, Alan. „Pistorius Trial to Adjourn Until May 5“ *The New York Times* [online]. 2014, poslední revize 16. dubna 2014 [cit. 16.4. 2014]. <http://www.nytimes.com/2014/04/17/world/africa/oscar-pistorius-murder-trial.html?hp&_r=0>

GRAY, Denis D. „Teething troubles for Chinese tourists in Thailand“ *Yahoo news*. [online]. 2014, poslední revize 16. dubna 2014 [cit. 16.4.2014]. <<http://news.yahoo.com/teething-troubles-chinese-tourists-thailand-075137098.html>>

INGENITO, Vince. „Fortunate Son“ *IGN* [online]. 2014, poslední revize 20. března 2014 [cit. 22.4. 2014]. <<http://www.ign.com/articles/2014/03/20/infamous-second-son-review>>

JONES, T. *The Dragon on the Roof*. Penguin Books Ltd, 1996.

LEE, Dave. „Hitachi to build 'world's fastest' lift in China“ *BBC NEWS EUROPE* [online]. 2014, poslední revize 22. dubna 2014 [cit. 22.4. 2014]. <<http://www.bbc.com/news/technology-27111923>>

MacFARQUHAR, Neil. „Under Russia, Life in Crimea Grows Chaotic“ *The New York Times* [online]. 2014, poslední revize 21. dubna 2014 [cit. 22.4.

2014]. <<http://www.nytimes.com/2014/04/22/world/europe/under-russia-life-in-crimea-grows-chaotic.html?hp>>

McALLISTER, H., BROWN, K., CARRUTH, J. *Many more bedtime stories*. London: Award Publications Limited, 1988.

MILLER, F. *Frank Miller's Sin City: A Dame to Kill for*. Oregon: Dark Horse, 2005.

PRATCHETT, T. *Feet of Clay*, Victor Gollancz, 1996.

ROWLING, J. *Harry Potter and the Deathly Hallows*. London: Bloomsbury, 2007.

Sherlock. 1. díl. A study in Pink [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 25. 7. 2010.

Sherlock. 3. díl. The Great Game [epizoda z televizního seriálu podle románu Sherlock Holmes A. C. DOYLEA]. BBC One 8. 8. 2010.

STRAUSS, R. *Mauritius, Réunion & Seychelles – a travel survival kit*. Hong Kong: Colorcraft Ltd, 1993.

„Under Ukraine crisis: Biden says Russia must 'start acting'“ *BBC NEWS EUROPE* [online]. 2014, poslední revize 22. dubna 2014 [cit. 22.4. 2014]. <<http://www.bbc.com/news/world-europe-27106630>>

WILDE, O. *The Happy Prince and Other Tales: The selfish giant*. 1888. Soukromý archiv Martina Stáhalíka, text byl získán v semináři předmětu Dětská literatura pro ZŠ.

WILLIAMS, M. Working Dog Championship An eye opener! *Schutzhund USA*, 2013, sv. 38, č.4, s.10-15.

Sekundární literatura:

ADAM, Martin. Interpretative Potentiality as a Natural Phenomenon within the Theory of Functional Sentence Perspective. *In Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, Řada anglistická: Brno Studies in English 33*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008, roč. 34, S14, s. 9-22.

BIBER, D. a kol. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Longman, 1999.

CRYSTAL, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: CUP, 2003.

DANEŠ, F. *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, 1974.

DUŠKOVÁ, L. a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 1988.

DUŠKOVÁ, L. Basic distribution of communicative dynamism vs. nonlinear indication of functional sentence perspective. *In Travaux du Cercle linguistique de Prague. Prague Linguistic Circle Papers, č.3*, 1999.

HALLIDAY, M. A. K., HASAN, R. *Cohesion in English*. London, 1976.

HUDDLESTON, R. a kol. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

FIRBAS, J. *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

FIRBAS, J., GOLKOVÁ, E. *An Analytical Bibliography of Czechoslovak Studies in Functional Sentence Perspective*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1976.

LAMBRECHT, K. *Information Structure and Sentence Form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

MATHESIUS, V. *O tak zvaném aktuálním členění věty*. Slovo a slovesnost, 1939, ročník 5, č. 4.

QUIRK, R., a kol. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman, 1985.

SGALL, P., HAJIČOVÁ, E., BURÁŇOVÁ, E. *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia, 1980.

SGALL, P., HAJIČOVÁ, E., PANEVOVÁ, J. *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Praha: Academia, 1986.

SMOLKA, V. Unusual Word-Order in English. In BETÁKOVÁ, I. – KOY, C. (edd). *English for Life. South Bohemian Anglo-American Studies*. Sv. 3. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2009.

SVOBODA, A. *Kapitoly z funkční syntaxe*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

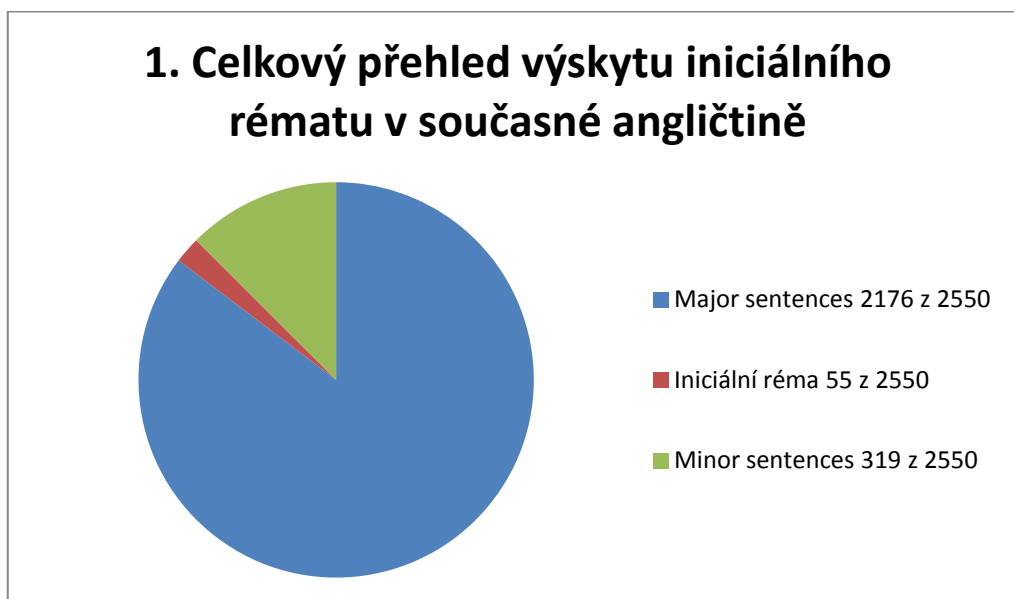
SVOBODA, A., CHAMONIKOLASOVÁ, J., URBANOVÁ, L. (edd) *Collected Works of Jan Firbas, Volume One (1951 – 1967)*. Brno: Masaryk University Press, 2010.

VACHEK, J., FIRBAS, J. *Lingvistická charakteristika současné angličtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962

PŘÍLOHY

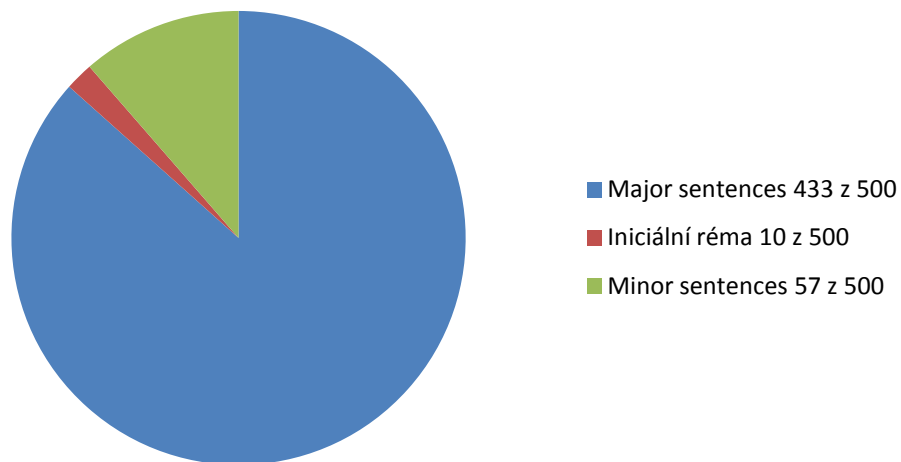
1. Celkový přehled výskytu iniciálního rématu v současné angličtině
2. Přehled výskytu iniciálního rématu v jednotlivých žánrech
3. Celkový poměr druhů iniciálního rématu vyskytujících se v analýze
4. Přehled druhů iniciálního rématu vyskytujících se v analýze v jednotlivých žánrech

1. Celkový přehled výskytu iniciálního rématu v současné angličtině

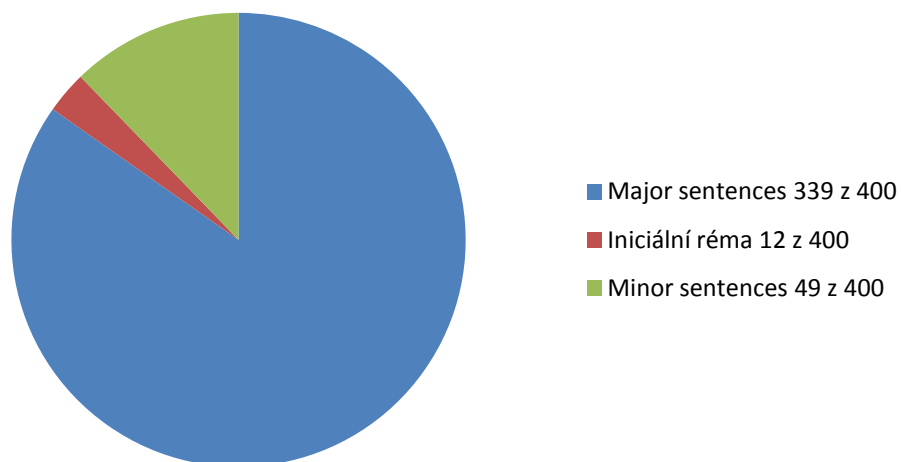

2. Přehled výskytu iniciálního rématu v jednotlivých žánrech

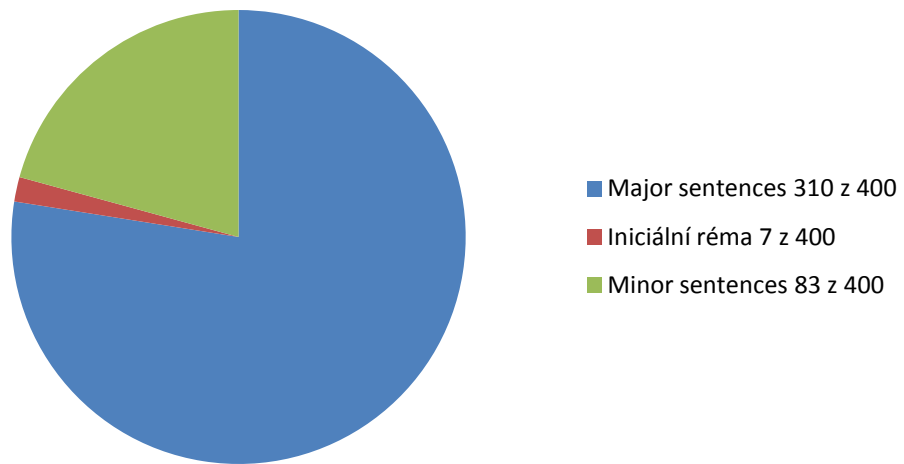
2.1. Beletrie

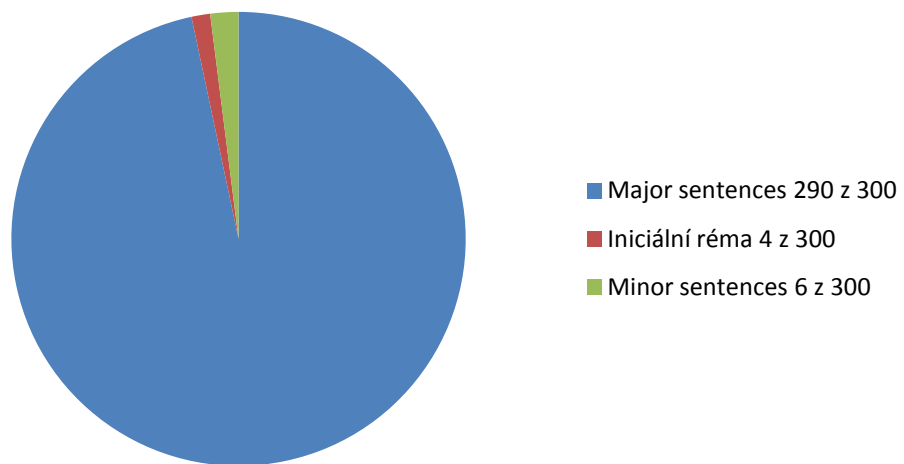
2.2 Dětská literatura

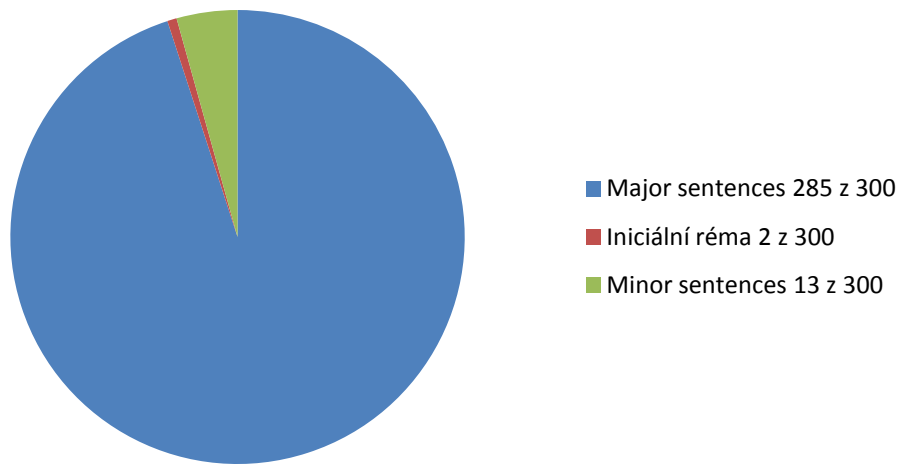
2.3 Grafické romány

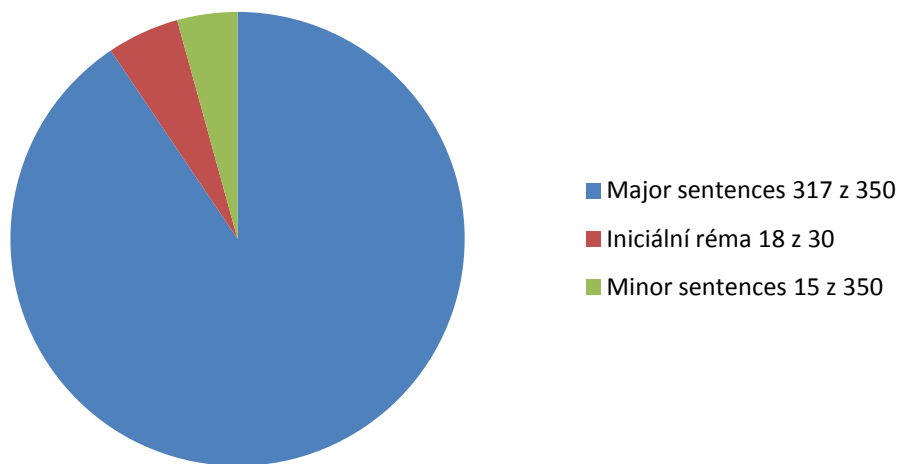
2.4 Odborná literatura

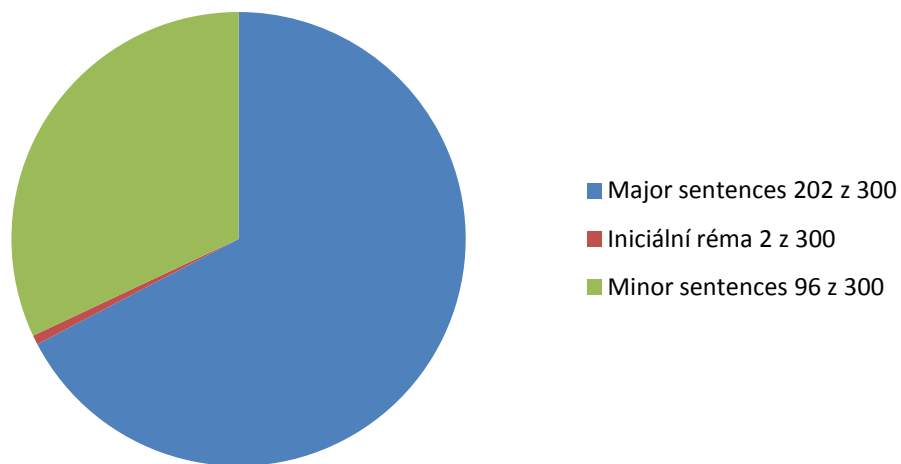
2.5 Publicistika

2.6 Průvodce

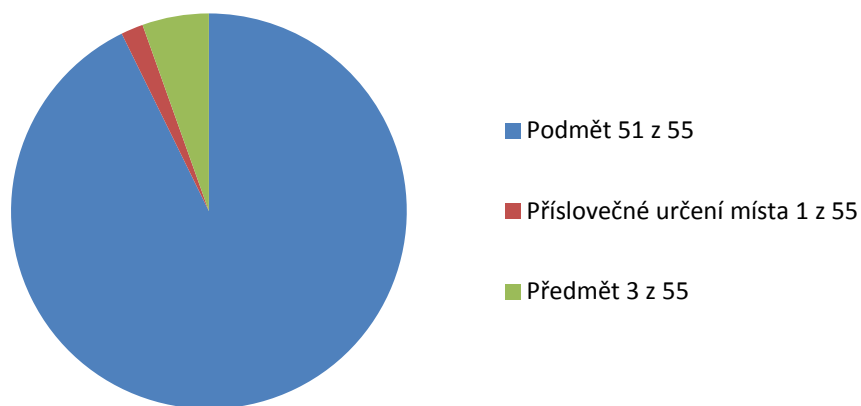

2.7 Ústní komunikace

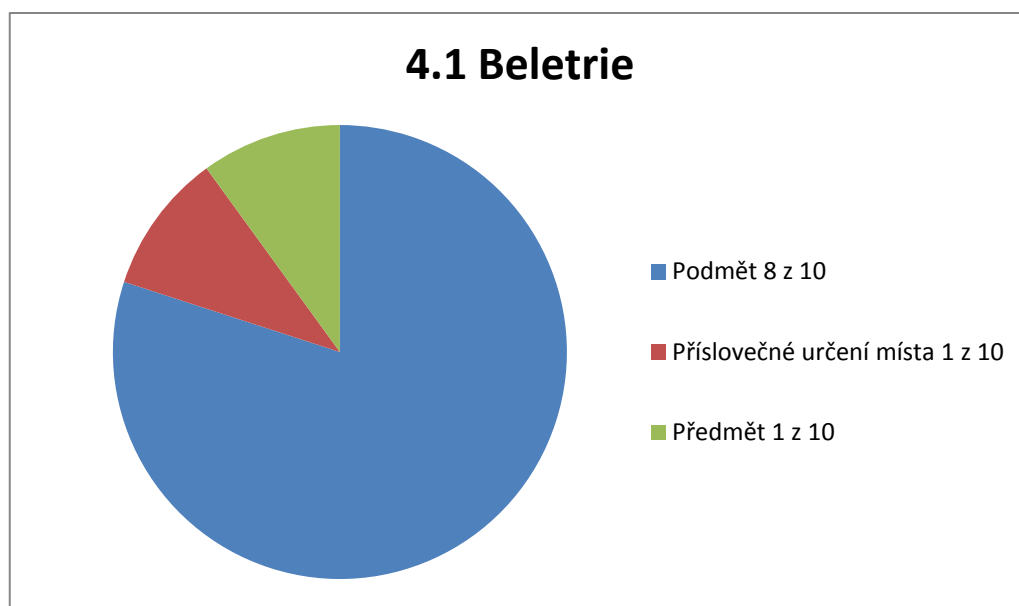

3. Celkový poměr druhů iniciálního rématu vyskytujících se v analýze

Celkový poměr druhů iniciálního rématu vyskytujícího se v analýze

4. Přehled druhů iniciálního rématu vyskytujících se v analýze v jednotlivých žánrech

V ostatních žánrech byl vždy zastoupen pouze rematický podmět (dětská literatura 12 z 12, grafické romány 7 ze 7, odborná literatura 4 ze 4, publicistika 2 ze 2, průvodce 18 z 18). V případě ústní komunikace se zde naopak vyskytl pouze rematický předmět a to ve dvou případech.